

A N M E L D E L S E R

Jens Erik Kristensen mfl.
(red.): Ideer om et universitet. Det moderne universitets idehistorie fra 1800 til i dag.

Århus: Aarhus Universitetsforlag, 2007 (254 sider)

Bogens ambition er vigtig, nemlig at præsentere det moderne universitets idehistorie, dets "ideale selvbeskrivelser", gennem en række udvalgte nøgletekster. Det er blevet til ti – mere eller mindre kanoniske – tekster, som er udvalgt og oversat af seks idehistorikere fra Institut for Idehistorie i Århus med Jens Erik Kristensen i seniorrollen. Teksterne rækker fra Immanuel Kants "Fakulteternes strid" (1798) over Wilhelm von Humboldts "Om den indre og ydre organisation af de højere videnskabelige læreanstalter i Berlin" (1809), videre til tekster af Thomas Huxley, Herman von Helmholtz, Max Weber, Abraham Flexner og Karl Jaspers, frem til Jürgen Habermas og Michael Gibbons, for så at slutte med en tekst af Katrin Käufer og Claus Otto Scharmer. Ud over at informere og bidrage til den almindelige debat sigter bogen også mod brug i indledende undervisning, fx i videnskabsteori.

Teksterne er udvalgt som repræsentative for de sidste ca. 200 år og præsenteres først i en indledning (s. 9-22), hvor Kristensen sætter dem ind i en sammenhæng med aktuelle universitetspolitiske tendenser i Danmark og internationalt, med et særligt blik på universitetsloven fra 2003 som udtryk for et radikalt brud. Dernæst følger over halvtreds sider en ganske koncentreret, men velinforme-

ret og velskrevet gennemgang af hovedlinier i universiteternes historie og idehistorie de seneste 200 år. Kristensen har tidligere mere udførligt skrevet om dette i et kapitel i *Universitet og videnskab* (Fink mfl. 2003:31-144), og beskrivelsen er nyttig ved også at indeholde korte resumeer af de ti udvalgte tekster. Hovedvægten lægges på den tidlige periode i de moderne universiteters udvikling, idet år nul – efter sædvanen – sættes til 1810, året for etablering af Humboldt Universitetet i Berlin. Herfra stammer de ofte fejrede, men nu begravede principper om forening af forskning og undervisning, *Lehr- und Lernfreiheit*, autonomi, videnskab som ren videnskab, dannelse gennem videnskab mv. Teksterne af Kant og Humboldt dækker denne fase, og denne universitetsmodel antages, trods brud, at præge idegrundlaget for udviklingen frem til i dag. I hvert fald bruges de som en slags kardinalpunkt, ud fra hvilket senere ændringer beskrives. De væsentligste af disse har været overgangen fra helhedsidealet om viden til fagspecialiserede forskningsuniversiteter, fra eliteuniversiteter til masseuniversiteter og fra dannelse til uddannelse. De senere tekster reflekterer, hvorledes disse ændringer er søgt indarbejdet i det overleverede idegrundlag. Det nyeste brud i universitetsudviklingen er det igangværende, er "præget af påstanden om, at den vestlige verden er hastigt på vej til at udvikle sig fra at være industrisamfund til at blive postindustrielle samfund"; det beskrives i noget mere vage vendinger.

Uanset at beskrivelsen sætter ideudviklingen ind i en historisk kontekst, må

man dog beklage, at den alligevel bliver for idealistisk, hvad angår billedet af kræfter og dynamik, specielt når man tænker på bogens introducerende sigte. Forholdet mellem Humboldts idealer og virkelighed kunne godt have været problematiseret bare lidt. Relationen til staten er jo ikke beskrevet udtømmende med begrebet selvstyre, og videnskaben var ikke helt så "ren", som idealet foreskrev. Det siges godt nok (s. 27), at universiteterne blev genfødt som "en nationalstatslig institution", men hvad det konkret indebar, knap nok antydes, fx for udviklingen af det tyske dannelsesborgerskabs mandarinkultur, nationsbyggeriet og den autoritære øvrighedsstat, i forhold til nationalisme og militære interesser, reproduktionen af classeskel, eksklusion og undertrykkelse, den ideologiske legitimering heraf, industri og kapitalinteresser osv.? – alle disse aspekter og flere til kan jo ikke forudsættes at være kendt af læsere på introduktionsniveau. Jeg forlanger ikke, at de skulle have været udpenslet i fremstillingen, men de kunne i det mindste have været berørt for at karakterisere de interesser og magtforhold, som universiteter har været indlejret i.

Faktisk er fremstillingen uklar og delvist selvmodsigende, hvad angår forholdet mellem idealer og samfundsmæssige realiteter. I indledningen (s. 19) tilslutter Kristensen sig således Wittrocks kritik af funktionalistiske forklaringer af universitetsreformer; i stedet henvises til betydningen af "ledende ideer". Men hvordan ideerne har være ledende kan læseren ikke tydeligt få øje på i Kristensens egen historiske fremstilling, og heller ikke i tekstudvalget. Hvordan Humboldts og Kants ideer prægede Humboldt-modellen kan nok fornemmes, men når vi kommer til de senere universitetsreformer, får læseren snarere et indtryk, der svarer til det funktionalistiske, at de kommer som en relativt upolitisk, interesse- og magtfri tilpasningsproces til ændrede vilkår, og at ideerne sideløbende søger at modificere idealerne og give dem nyt indhold i over-

ensstemmelse hermed. Konflikter og magtkampe får man ingen fornemmelse af. De tekster, der er udvalgt fra tiden efter Humboldt, har jo fortrinsvis registrerende, traditionsreflekterende og traditionsrekonstruerende karakter, ikke reformatorisk (fx Helmholtz, Weber, Jaspers, Habermas). Vi får fx ingen steder en fremstilling af, hvilke ideer der skulle have skabt masseuniversitetet (endsige 2003-universitetsloven); dette, såvel som de øvrige brud, fremstår som noget der kommer, og som universiteterne dernæst tilpasses og må indtænke i deres "ideale selvbeskrivelse" – i de udvalgte tekster typisk med Humboldt som referencepunkt.

Hermed vil jeg dog ikke anfægte relevansen af de udvalgte tekster, bortset fra den sidste (af Katrin Käufer og Claus Otto Scharmer). Den har i mine øjne for meget præg af overfladisk management- og postmodernitets-retorik og kunne næsten forstås som et skræmmebillede, fremvist for de ansvarlige: "se her hvad I risikerer at få, hvis I ikke besinder jer". Men sådan er den vist ikke ment, selvom Kristensen omtaler den med nogen distance (s. 67). Men som teksterne præsenteres, får man uvægerligt billedet af en langtrukken døds- og opløsningsproces for et sæt af ophøjede idealer over for en uafvendelig udvikling af ubestemmelig oprindelse. Dette er nok en del af historien, men kun en begrænset del, som ydermere bliver anbragt i en delvis vildledende ramme – i modstrid med erklæringen om de "ledende ideers" betydning. Det ligner lidt for meget en gravskrift eller en museumsrundvisning til, at det kan leve op til det erklærede sigte om at befordre den idepolitiske debat – resultatet er efter min opfattelse unødigt defaitistisk og fattigt på perspektiver. Det kunne også have været rettet op, hvis man havde medtaget lidt flere tekster i oplysnings-, velfærdstraditionen, fx af Robert K. Merton (om CUDOS-normer) og Steve Fuller.

Disse begrænsninger i JEK's ellers vel-skrevne indledende fremstilling er dog ikke altafgørende (selvom den dog ud-

gør 1/3 af bogen), og kunne opvejes af selve de udvalgte teksters egenvægt. Hvis det ikke altså ikke var, fordi disse for ofte skæmmes af dårlige oversættelser, i nogle tilfælde i invaliderende grad. Desværre forekommer for mange forkerte oversættelser, dunkel eller slet og ret sort tale, klodsede formuleringer og sætningskonstruktioner, mekanisk ordtil-ord oversættelse, ja sågar udeladelser af hele tekststykker; enkelte decide-rede bøffer findes også.

Jeg har ikke minutiøst gennemgået alle teksterne, men eksempler er der i flere af kapitlerne. Her er blot nogle: I Huxley teksten er "elements of music and painting" fx blevet til "evner indenfor musik og tegning" (s. 102), og "... your enormous actual, and almost infinite potential, wealth" er udlagt som: "deres kæmpe og nærmest uendelige mulige velstand" s. 111). I Helmholtz-teksten oversættes "die Zulassung der Privatdocenten" med "tilkaldelsen af privatdocenter" (s. 128) og "Zudrang der Zuhören" med "tilhørernes tilgang" (s. 131). Flexner taler s. 164 om, hvad universiteter kan gøre "for experimental purposes" (til forskel fra praktiske formål) – det bliver til "af hensyn til eksperimentet". Hans retoriske spørgsmål om universiteters ansvar (s. 168f) mister helt mening, ved at "should" og "can do" blive til "bør" og "burde". Af den mere pudsige slags er oversættelsen af "secondary education" med "mellemskoleuddannelse" (s. 169). S. 170 tales om "professioners forhold til facts", hvor det handler om deres forhold til "resultater", "for many centuries" er blevet til "alt for mange århundreder" osv.

De mest grelle eksempler er jeg stødt på i Habermas-teksten. Her får vi fx s. 203 at vide, at Habermas mener, at de "tyske mandariners ideologi [har] skabt en stærk kooperativ selvbevidsthed", og at der efter 1945 "forelå en udmattelse af den kooperative bevidsthed" ("Er-schöpfung des korporativen Bewusstseins". I den norske udg. oversat med: [efter 1945] "var institusjonskulturen svekket". Det er hvad det handler om).

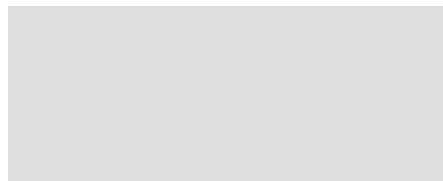
Sagen er, at oversætteren konsekvent har læst "korporativ" som "kooperativ". S. 206, hvor Habermas taler om det økonomiske delsystem, styret af penge-mediet, bliver Wirtschaft oversat med "erhvervsliv" – som om det udgjorde hele det økonomiske delsystem; s. 207 er "diese letzte Idee" uforklarligt blevet til "denne sidste funktion". I den følgende sætning om de "universitære læreprocesser" er der gået helt kludder i "for" og "efter", så det fremstår, som om det er noget helt nyt, at læreprocesserne står "i en indre sammenhæng med reproduktion af livsverdenen". Sludder. Habermas' pointe er den stik modsatte, at dette gælder "nu som før" og netop ikke har ændret sig grundlæggende, uanset de [i den foregående passage omtalte] radikale ændringer af ideen om videnskabens enhed.

Weber-teksten er særlig derved, at det er den eneste (så vidt jeg ved), der forelå i en tidligere oversættelse, nemlig Hans Henrik Bruuns i 2003-udgaven *Max Weber. Udvalgte tekster* (Bd. 1:181-214). Grunden til nyoversættelse frem for brug af den tidligere er, har jeg fået oplyst, at den nye allerede var færdig i 2003, da Weber-udvalget udkom; men efterfølgende har redaktøren foretaget en afstemning efter Bruun-oversættelsen. Blandt andet har man rettet til, hvor Bruun har brugt "levevej" som oversættelse af "Beruf", i stedet for det tidligere gængse "kald". Det er kun glædeligt at se, at denne sprogbrug her er "slået an", idet der i starten var en del skepsis (dog kunne man vel godt have krediteret kilden i en note). Imidlertid har afstemningen ikke udluget alle fejl, om end de her er færre og mindre alvorlige. Men jeg skal ikke fortsætte med opremsninger, blot nævne en enkelt: Foredraget blev ikke holdt vinteren 1918/19 (som der står s. 156), men 7. nov. 1917 (korrekt angivet s. 133).

Rigtig gode oversættelser er guld værd, men desværre sjældne og ikke tilstrækkeligt påskønnet. De er som regel udført af professionelle eller i hvert fald af personer med betydelige sprogkund-

skaber og rutine, som ved, hvad der kræves. Dårlige oversættelser er mere udbredt, og de gør skade. Fejl vil man aldrig kunne undgå helt, men i dette tilfælde er det desværre langt over tærskelværdien. Så selv om bogen har et vigtigt ærinde, vil jeg ikke kunne anbefale den, før i en ny udgave efter en grundig overhaling.

Heine Andersen
Sociologisk Institut
Københavns Universitet



Lotte Folke Kaarsholm (red):
Muslimsk-Dansk dagbog: 19
dagbøger fra Muhammed-
krisen.

København: Informations Forlag, 2006 (180
sider)

Muslimsk-Dansk dagbog indeholder 19 "dagbøger" skrevet af danske muslimer, hvoriblandt de mest kendte er Ahmed Akkari, Naser Khader, Uzma Ahmed Andresen og Khaled Ramadan. Nogle har form som dagbøger, andre ikke, og enkelte af dem er interviews, men alle beskriver de, hvordan personerne oplevede Muhammed-krisen.

Palle Weis skriver i forordet til bogen, at et af problemerne med den såkaldte Muhammed-krise var, at debatten om muslimsk-danskere blev ført, uden at de selv kom ordentligt til orde. Lotte Folke Kaarsholm skriver ligeledes i sin introduktion til bogen, at een af ideerne bag bogen er at beskrive: "Hvordan en minoritetsgruppe i den danske befolkning oplever livet og behandles af det danske samfund på måder, som adskiller sig betydeligt fra majoritetsgruppens hverdag, og som majoritetsgruppen ikke aner noget om" (15).

Bogen forsøger således at præsentere forskellige dagligdagsoplevelser af Muhammed-krisen, som den udfoldede sig set med muslimsk-danske øjne. Her er bidrag fra kendte og ukendte, fra troende og ikke-troende, fra indvandrere og ikke-indvandrere og fra højre og venstre. Nogle bidrag er vrede, andre frustrerede eller opgivende; nogle er interessante, andre dårlige; og nogle er improviserede, mens andre er bagkloge. Bogen kommer vidt omkring i præsentationen af muslimsk-danske stemmer, og dog, for alle er ressourcestærke, og der er for eksempel ingen arbejdsløse.

Bogen henvender sig til et bredt spektrum af læsere. Bidragene er ikke akademiske analyser, omend nogle er skarpe og indsigtfulde. Samtidig er det dog mere end en række enkeltstående læserbreve. Fra et akademisk perspektiv er det interessant at se, hvordan de 19 forfattere forholder sig til de forskellige temaer, som går igen i bidragene: ytringsfrihed, mediernes rolle og identitet. Som sådan kan bogen med fordel bruges i undervisningen, både i gymnasiet og på universitetets første år.

Et af bogens temaer er, hvad vi kunne kalde *repræsentativitet*. Kaarsholm skriver i introduktionen, at bidragsyderne ikke repræsenterer noget. Det er til dels en tilfældighed, hvem der er med, og udvalget kunne have været mere repræsentativt, det vil sige, at der kunne have været flere forskellige slags muslimsk-danskere med. Men Kaarsholm mener også, at bidragsyderne ikke er repræsentative på en anden måde, idet meningen ikke er, at de skal svare på vegne af (og forsvare) islam og andre muslimer. Det er dog spørgsmålet, om bogen ikke nødvendigvis, og til en vis grad, forudsætter netop det: Bidragene er netop eksempler på en muslimsk-dansk stemme, som ellers ikke kommer til orde i det offentlige rum, og bidragsyderne er udvalgt, fordi de repræsenterer denne kategori af "muslimsk-danskere".

Som Kaarsholm skriver er muslimsk-danskere blevet "indhentet af gruppen" (11). Andre ser dem som repræsentan-

ter for gruppen ("muslimer"), og de bliver afkrævet svar på vegne af den gruppe, som de angiveligt tilhører, og som angiveligt definerer, hvem de er. Samtidig sætter andre sig op som repræsentanter for deres religion, repræsentanter, som mange af bogens bidragydere ikke føler repræsenterer dem og deres religion. På disse måder handler bogen også om, hvem der får lov til at tale på "muslimsk-danskeres" vegne, og det er meget godt reflekteret i bogens forskellige bidrag.

Et andet af bogens gennemgående temaer er identitet. Bidragyderne diskuterer den splittelse, som mange af dem føler mellem at være muslimer og danskere. Splittelsen skabes til dels i løbet af Muhammed-krisen, fordi krisen bygger på, og reproducerer, en os/dem diskurs, hvor muslimsk-danskere bliver tvunget ind i rollen som "de andre" og som nogle, der ikke er en del af det danske "vi". For eksempel siger Halima el Abassi: "Der er opstået en mærkelig modsætning i diskussionen, som er den med "danskere og muslimer". Alle danskerne, og så muslimerne" (63). På denne og lignende måder bliver de muslimsk-danske bidragydere konstant mindet om, at de ikke helt hører til i det danske samfund.

Ligesom i de enkelte bidrag lægger også bogen, som helhed, vægt på den gruppetænkning, som jeg har beskrevet ovenfor. Bogens idé er at skabe samtale mellem forskellige individer, som bør behandles som mennesker, snarere end som repræsentanter for bestemte gruppeidentiteter. Som Kaarsholm skriver i sin introduktion, er det ikke ment som "en bog om at være muslim, om at være indvandrer eller om at være dansker. Det er en bog om at være menneske" (15). Selv om det er intentionen, ville jeg nu nok snarere beskrive bogen som en bog om, hvordan det danske samfund opleves af muslimsk-danskere, og det er da også dette faktum, der gør den til interessant læsning.

Et sted, hvor der ikke er enighed mellem bidragyderne, er når Weis i foror-

det skriver at Muhammed-krisen totalt ændrede den offentlige debat. Nogle af bidragyderne er enige i dette syn på Muhammed-krisen som et pludseligt skifte, mens andre peger på, at krisen bør ses som (den foreløbige) kulmination på de sidste årtiers debat i Danmark. Set i det lys handler bogen ikke blot om, hvordan muslimsk-danske øjne har oplevet Muhammed-krisen, men om, hvordan en bestemt minoritet i det danske samfund oplever deres hverdag.¹

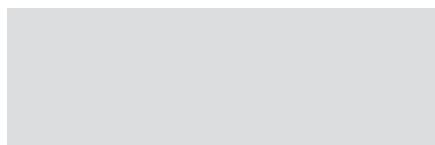
Lasse Thomassen

Queen Mary

University of London

Noter

1. Tak til Signe Skovgaard Schmidt for hjælp med at rette mit dansk.



Ulrich Beck: Magt og modmagt i den globale tidsalder. En ny global politisk økonomi.

København: Hans Reitzels Forlag, [2002]
2006 (487 sider)

Lad det være sagt med det samme. Becks nye bog – som med det udgivelsestempo, han holder sig, allerede er efterfulgt af indtil flere titler – er både lang, svær og udfordrende. Men der tænkes også væsentlige og nybrydende tanker, som det bestemt er værd at stifte bekendtskab med. I bogen er det ikke kun den velkendte sociologiske, men også en "ny" og mere "politologisk" Ulrich Beck, vi møder. Ambitionen er intet mindre end, under inddragelse af indsigter fra både sociologi, politologi, økonomi og samfundsfilosofi, at tematisere de nye globale magtstrukturer og konfliktmønstre, der ifølge Beck opstår i det "globale risikosamfund". Hermed kan

Beck siges at videreføre analyserne fra såvel den tidligere bog om politisk forandring (*Die Erfindung des Politischen* 1993), som bogen om globalisering (*Was ist Globalisierung?* 1998), i form af en mere omfattende og helhedspræget analyse af den nye globale verdensordens modsigelser og konflikter.

Den overordnede tese er, at den gamle verdensorden, der var domineret af nationalstaten, i dag grundlæggende forandres. Baggrunden for dette er Becks efterhånden velkendte diagnose af, at den første – nationalstatslige – modernitet i dag har forvandlet sig til den anden – transnationale eller kosmopolitiske – modernitet. Da det "globale risikosamfunds" problemer er grænseoverskridende (f.eks. miljøproblemer, migration, international terrorisme m.v.), bliver de enkelte nationalstater ifølge Beck i stigende grad ude af stand til at levere tilfredsstillende løsninger på disse. Samfundene væves m.a.o. sammen i en ny global afhængighed, der sprænger nationalstaten, hvilket ifølge Beck skaber grobund for fremkomsten af et "kosmopolitisk samfund". Dette skal ikke forstås som en i dag fuldt ud realiseret samfundstilstand, men er snarere Becks vision om et alternativ til en markedsstyret globalisering; et alternativ, som han imidlertid mener, at den nuværende samfundsmæssige udvikling leverer holdepunkter for. I det kosmopolitiske samfund er vi, siger Beck, på én og samme tid "statsborgere" (polis) og "verdensborgere" (kosmos). Der er m.a.o. tale om et "stats-" og "verdensborgersamfund" baseret på anerkendelse af forskellighed, demokrati og menneskerettigheder, og på et øget samarbejde de europæiske lande imellem omkring løsningen af fælles anliggender. Hvis vi skal kunne møde det globale samfunds udfordringer, må vi, som Beck siger, (i det aktørorienterede handlingsperspektiv) erstatte det "nationale blik" med et "kosmopolitisk blik".

Svarende hertil plæderer Beck (i det videnskabelige iagttagerspæktiv) for nødvendigheden af at reformulere den

kritiske samfundsteori. Hidtil har sociologien ifølge Beck tænkt samfundet som identisk med nationalstaten. I dag sprænger samfundet imidlertid sit nationalstatslige hylster og slynges ud i en global interdependens, dvs. exterritorialiseres. Sociologien må derfor efter Becks opfattelse overvinde sin nationalstatslige begrænsning – af Beck betegnet som "metodologisk nationalisme" – hvis den skal være på omgangshøjde med det globale risikosamfunds problemer. En nationalstatsligt begrænset optik spærrer for en forståelse af den globale ulighedens karakter. Der plæderes derfor for en "ny kritisk teori" med kosmopolitisk udsyn. Den "metodologiske nationalisme" skal, som Beck siger, erstattes af en "metodologisk kosmopolitisme".

Kun på baggrund af et sådant perspektivskift bliver det efter Becks opfattelse muligt at udfinde plausible alternativer til en markedsstyret globalisering. Hans bud herpå er, at politik og demokrati i dag må videreudvikles transnationalt i form af en "kosmopolitisk stat" og et "kosmopolitisk demokrati". Dette er imidlertid lettere sagt end gjort, idet den globale økonomi har skabt nye vilkår for etableringen af transnationale (i videste forstand globale) politiske strukturer. Først og fremmest i form af, at grænserne mellem økonomi, politik og samfund udviskes, hvilket ifølge Beck danner grundlag for en ny kamp om "magt og modmagt" mellem den globale kapital, staterne og organisationerne i det civile samfund (heraf bogens titel). Opgaven bliver derfor at kortlægge de strategier, som de just nævnte aktører forfølger i denne magtkamp. Og det er netop denne kortlægning, som er Becks hovedærinde i bogen.

Ærindet er m.a.o. at analysere fremkomsten af et nyt verdenspolitisk "metamagtspil", som handler om "grundlaget og grundreglerne for magt og herredømme i overgangen fra det første til det andet moderne" (p. 21, note 2), og som er karakteriseret ved, at det *ændrer* regler, i modsætning til den gamle ver-

denspolitik der blot *anvender* regler (p. 20). I forlængelse heraf ønsker Beck at rejse spørgsmålet: "Hvordan kan magt og herredømme, politik og stat redefineres for det 21. århundrede?" (p. 67). Dybest set handler det således om at overveje, hvordan en postnational legitimation af herredømme kan tænkes at foregå, hvorved Beck kan siges at tage tråden op fra Webers klassiske analyser af legitimation og herredømme. I det følgende skal jeg forsøge at skitsere nogle hovedpunkter i Becks analyse af dette metaspil, selv om pladsen desværre ikke gør det muligt at yde hans omfattende og komplekse overvejelser fuld retfærdighed.

Hvad kapitalen angår, så forfølger denne efter Becks opfattelse en række forskellige strategier baseret på en interesse i, at staten: 1) er let udskiftelig (autarkistategier); 2) befinder sig i konkurrence med flest mulige sammenlignelige stater (substitutionsstrategier); 3) har internaliseret det "neoliberale verdensregime" (monopoliseringsstrategier); 4) udviser markedskonformitet under samtidig bevarelse af en vis autonomi (præventive dominansstrategier). I dag agerer kapitalen i stigende grad globalt, med det resultat at virksomhederne flyttes til de lande, hvor virksomhedsbeskatningen og arbejdslonnen er lavest. Herved undrages velfærdsstaten for såvel skatteindtægter som arbejdspladser. Det globale erhvervslivs magt er derfor ifølge Beck baseret på en exitmekanisme (jf. Hirschmann), dvs. en potentiel trussel om at flytte investeringer og produktion andetsteds hen, hvis velfærdsstaten ikke er i stand til at skabe optimale betingelser for erhvervslivet. Der er, som Beck siger, tale om en "nej'ets politik", en slags "ingenmandsherredømme", hvor politik får karakter af følgevirkninger, dvs. bliver til subpolitik (p. 183).

Omvendt sættes staterne under pres af kapitalens exit-magt, idet de mister skatteindtægter, samtidig med at de skal bære de sociale omkostninger ved mistede arbejdspladser. Truslen om exit

fører efter Becks opfattelse til en øget kamp staterne imellem om at skabe optimale betingelser for erhvervslivet (substitutionsmagt), hvilket på sin side kan føre til forringelser af løn-, arbejdsvilkår og miljøstandarder, privatisering af velfærdsopgaverne (hospitaller, jernbanedrift, telefonvæsen) m.v. Det globale erhvervsliv har på den ene side en interesse i ensartede betingelser mellem de forskellige nationalstater; men da det samtidig forsøger at spille disse ud mod hinanden mht. skatter og arbejds løn m.v., har det, paradoksalt nok, også en interesse i forskelle. Og da nationalstaterne, til forskel fra kapitalen, stadigvæk er territorialt forankrede, trænges de i defensiven af denne globale del og hersk politik. Ikke desto mindre søger de at udvikle en række modforholdsregler i form af hvad Beck betegner som specialiseringsstrategier, hegemonistategier, samarbejdsstrategier m.v.

Over for det globale erhvervslivs og staternes "translegale herredømme", som ifølge Beck hverken er legitimt eller illegitimt, men derimod udtryk for et legitimeringsforfald, står det globale civilsamfunds modmagt. De centrale aktører er her de sociale bevægelser, NGO'ere, samt ikke mindst den politiske forbruger, hvis magt også er baseret på en exitmekanisme. Ligesom kapitalen råder den "globale kunde" over "nej'ets globale magt", dvs. magten til at afstå fra forbrug. Forbrugerboykot udgør m.a.o. et modmagtmiddel, som kapitalsiden efter Becks opfattelse i høj grad er følsom overfor. En svaghed ved denne magtform er dog forbrugernes manglende organisering, samt afhængigheden af nyhedsmediernes bevågenhed.

I det kosmopolitiske regime er menneskerettighederne i højsædet, hvilket imidlertid, som Beck flere gange påpeger, kan virke som et tveægget sværd, idet menneskerettighederne også kan benyttes som et påskud for en stormagtspolitisk begrundet militær invasion i andre lande, som vi f.eks. har set det i forbindelse med krigen i Irak. Men-

neskerettighederne benyttes m.a.o. her til at legitimere indgreb i folkesuveræniteten, hvilket Beck ganske rammende betegner som "militant humanisme". Det er derfor helt afgørende, at man er i stand til at skelne mellem "sand" hhv. "falsk" kosmopolitisme.

De påpegede udviklingstendenser er, understreger Beck, ikke udtryk for politikens ophor, men derimod for en "begrebs- og formændring af det politiske" (p. 357). Politikken dislokteres og strømmer på en ny måde ud i det globale samfund (global subpolitik), ligesom grænserne mellem national og international, centrum og periferi, indenrigs- og udenrigspolitik, højre og venstre bliver uklare. Beck opstiller en række fremtidsscenarier, eller rettere "statstypologier", for det andet moderne (den etniske stat, den neoliberale stat, den transnationale overvågningsstat og den kosmopolitiske stat). Den afgørende skillelinie synes imidlertid at gå ved, om vi accepterer den nuværende markedsstyrede globalisering, der skaber fattigdom, global ulighed samt risiko for en overvågningsstat, eller om vi efterstræber en *anden* globalisering, et *andet* moderne, i form af et genuint kosmopolitisk demokrati. Hvordan Beck nærmere forestiller sig den institutionelle udformning af et sådant demokrati, står ikke ganske klart. Dog fremgår det, at han efterlyser en ny "transnational politisk arkitektur" baseret på en "global version af New Deal" og omfattende bl.a. "transnationale domstole", nye "transnationale partier", såkaldte "verdensborgerpartier", "transnationale borgerrettigheder", ja sågar et "verdens(borger)parlament" (p. 315, 439).

Mere kritisk kan man indvende, at den grundlæggende præmis for Becks analyse, nemlig at ikke blot sociologien, men også politologien og filosofien hidtil har ligget under for en "metodologisk nationalisme", godt kan anfægtes. Allerede Kant talte i *Til den evige fred* om, at skulle krige undgås, ville det ideelt set være nødvendigt at "danne en stadig voksende folkestat (civitas gentium), der i

sidste ende ville omfatte alle jordens folk" (Kbh., [1795] 1995:51). Også Marx havde som bekendt et skarpt blik for kapitalismens verdensomspændende, "civilisatoriske" karakter. I forlængelse heraf har man i nyere sociologi og politologi tematiseret global interdependens i form af teorier om imperialisme, verdenssystemer, globalisering, netværkssamfund, "flows" og "fluids" m.m.

En anden svaghed ved analysen består efter min opfattelse i, at den ikke i tilstrækkelig grad diskuterer risikoen for at kosmopolitismen først og fremmest bliver til et projekt for den veluddannede elite, som færdes hjemmevant i det globale samfund. Men hvad med "de overflødige", der frygter globaliseringen og de fremmede, og hvis kompetencer ikke er gearret til det globale videnssamfund? Man savner m.a.o. en nøjere analyse af kosmopolitismens modstykke, nemlig populismen og fundamentalismen, som i så godt som alle de europæiske lande har skabt grobund for højrepopulistiske partier og religiøs fundamentalisme.

Som et sidste kritikpunkt vil jeg nævne, at bogens analyse gennemgående forekommer meget abstrakt og vidtfavnende og derfor også svær at følge. Et forhold som yderligere accentueres af den sparsomme empiriske dokumentation. Her ville det have været en stor hjælp for læseren, om Beck som minimum havde givet nogle flere konkrete eksempler til illustration af sine synspunkter. Man kan således ikke sige, at det er nogen specielt læsevenlig bog, Beck her har skrevet, hvilket egentlig er ærgerligt, idet den rummer mange spændende og visionære tanker om et fremtidigt Europa.

Klaus Rasborg

Institut for Samfund og Globalisering
Roskilde Universitetscenter

Peter Dahler-Larsen: Kvalitetens beskaffenhed.

Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2008
(186 sider)

Kvalitet tales der om alle vegne i dag – nogle kræver mere kvalitet i den offentlige sektor, andre mener, at man kan lave reform på kvalitet, og atter andre taler om kvalitetsrettigheder. At sige "mere kvalitet" handler paradoksalt nok om kvantitet, hvilket blot en ud af utallige finurligheder involveret i nutidens fokus på "kvalitet". Vi taler også om kvalitet som norm, når vi defensivt vil "kvalitets-sikre" ved at måle indsatser i forhold til standarder – altså ikke som noget *ud over* det sædvanlige, hvilket "kvalitet" vel mest gennemgående henviser til. Kvalitet kan betyde det ene og det andet, og alle kan appellere til begrebet. Men hvad er der egentlig på færde, og hvad følger af den aktuelle optagethed af "kvalitet". En undren over dette spørgsmål har drevet den sociologisk orienterede evalueringforsker professor Peter Dahler-Larsen til at skrive en flot guldlitograferet bog om, hvordan kvalitet fremstilles og stilles frem på varierende måder og med ulige sociale følger.

Hans ambition har været at bringe en analyse af kvalitetsoptagetheden til torvs for vedtagelsen af regeringens kvalitetsreform med særlig relevans for de mennesker, som tilrettelægger, måler, vurderer, udvikler og diskuterer kvalitet i den offentlige sektor, hvad enten det sker som evaluator, kvalitetsmedarbejder, politiker, leder, bruger eller borger. Rettidig aktualitet og bredere relevans er altså vægtet højere end muligheden af at skrive en omfattende afhandling om emnet. Målgruppen er bredere end et snævert, samfundsvidenskabeligt fagpublikum, hvilket er rimeligt at tage i betragtning i vurderingen af bogen. Dahler-Larsen leverer en kompleks og perspektiverende analyse af nutidens kvalitetsbesættelse. Han giver sociologiske bud – inspireret af fx Beck, Castoriadis, Bauman og Luhmann – bud på

hvorfor nutidens moderne samfund håndterer offentlige problemstillinger som "kvalitetsspørgsmål". Han overvejer indgående, hvordan man kan analysere kvalitetsinitiativer som konventionelt definerede mekanismer med mangfoldige og socialt produktive effekter. Endvidere reflekterer Dahler-Larsen over, hvordan vi kan opnå en mere reflekteret og rationel omgang med kvalitetsinitiativer, for gang på gang viser han, at vi ofte ikke ved noget som helst om, hvorvidt aktuelle kvalitetsinitiativer afstedkommer, hvad vi ønsker med dem, men også at vi ikke ser, hvilke u hensigtsmæssige virkninger kvalitetsinitiativerne ofte har.

Bogens ærinde er at undersøge, om det giver ny indsigt at flytte perspektivet fra kvalitet som noget, der bare opleveres, til noget som mellem mennesker tænkes, måles, forvaltes og produceres. Derfor går det ikke bare at tage én udgave af kvalitet for givet. I stedet må man stille sig et skridt tilbage og objektivere det, der umiddelbart antages som kvalitet. Undersøge, hvordan den givne kvalitetsopfattelse er beskaffen, dvs. skaffet frem under bestemte sociale og konventionelle betingelser.

Analytisk overblik over gængse kvalitetsperspektiver og kvalitetskonstruktioner

Kvalitetens sociale, historiske og politiske beskaffenhed er mangfoldig. Dahler-Larsen fremanalyserer fem gængse kvalitetsperspektiver, som manifesterer sig i samfundets kvalitetsarbejde. Kvalitetsinitiativer kan således handle om:

1. at fjerne variationer omkring en fastsat standard.
2. at opnå bestemte effekter.
3. at opnå fastsatte, politiske mål.
4. at tilgodese brugernes ønsker.
5. at have et organisatorisk system, der sikrer kvalitet.

Hvert af disse perspektiver tilbyder en typisk kvalitetsdefinition og dermed et typisk "greb" om den situation, hvor kvalitet skal måles og udvikles. Disse

“greb” og konstruktioner er særlige kvalitetshorisonter, som man kan analysere ved at gennemlyse hvert perspektiv ud fra følgende spørgsmål: a) hvilket kriterium defineres den pågældende kvalitet ud fra, b) hvilken slags problemer skal den pågældende kvalitetsindsats angiveligt afhjælpe, c) hvordan foreslår det pågældende perspektiv en bestemt form for operationalisering af kvalitetsbegrebet – en bestemt brug af metoder for at opnå data om, hvordan et givet kvalitetsobjekt faktisk scorer på kriteriet, d) hvordan er pågældende kvalitetsperspektiv normativt begrundet, og e) hvilke spørgsmål finder det pågældende kvalitetsperspektiv ubekvemme.

Arbejder man indgående med disse spørgsmål, kan man opnå en nuanceret forståelse af, hvordan kvalitet ikke bare er kvalitet, men bestemte sociale ordningsmåder, der etableres med afsæt i ofte uudtalte, normative antagelser og som følge af sociale operationaliseringsprocesser. Disse spørgsmål udgør en analyseramme til fremme af samfundsvidenskabelig udforskning af kvalitetsmålingsindustriens funktionsmåder og socialt produktive virkninger.

Kvalitetsinitiativer er styringsaktiviteter

De fem perspektiver kan blandes, og Dahler-Larsen er åben for, at der findes flere. Men særligt perspektiverne som vil opnå kvalitet via måling i forhold standarder eller ved at etablere organisatoriske evalueringssystemer er dominerende i landskabet i dag. Dahler-Larsen vier derfor særlig opmærksomhed til virkninger af disse kvalitetsøgende tilgange. Men kvalitetsinitiativer er i det hele taget primært styringsformer, som handler om at fordele ressourcer og styre adfærd i organisationerne. De sigter ikke på at forbedre kvaliteten, men højst på at effektivisere ved at skabe mere af det samme ud fra samme eller færre ressourcer. Ofte fører kvalitetsmålinger i offentlige virksomheder ikke til mere kvalitet, men til pudsig effekter såsom

det at sætte skadesramte folk til at vente uden for venteværelset på skadestuen, så denne ventetid ikke tæller med i hospitalets kvalitetssikrende opregning i forhold til bestemte defensive ventetidsstandarder. Spørgsmålet er selvfølgelig uhyre komplekst, men en overordnet pointe jeg drager af Dahler-Larsens analyse er, at kvalitetsinitiativerne *ikke* bidrager til udvikling af kvalitet hos de aktører, som vurderes, og hvis ydelser modtagerne kunne ønske forbedret.

En gennemgående pointe er, at kvalitetskoncepter ikke blot beskriver, men også er med til at definere og strukturere det, som kvalitetsvurderes. Inden for undervisning sker der for eksempel det, at undervisning kommer til at vægte faktisk viden på bekostning af det teoretisk, perspektiverende, fordi man skaber en opfattelse af kvalitet ud fra testning af faktaviden. For eksempel kan skoleeleverne let testes på spørgsmål, som hvad froen spiser, hvorimod det kræver større operationaliseringsarbejde at teste, om de har opnået en teoretisk helhedsviden om mere abstrakte, økologiske systemer.

Bogens fortjenester

Dahler-Larsen udvikler en meget nuanceret forståelse af kvalitetsbølgen samt præsenterer en række nyttige analyse-spørgsmål for den videre udforskning af kvalitetsarbejdets konstruktioner og effekter. Endvidere argumenterer han overbevisende for, at vi bliver nødt til at kvalificere vores forståelse af kvalitet som særlige, sociale ordningsmåder, hvis vi vil demokratisere vores håndtering af aktuelle og sikkert også fremtidige offentlige kvalitetsanliggender. Bogen er kort sagt en dagsordenssættende analyse af, hvad kvalitetsarbejdet og den bredere evalueringkultur bringer af hensigtsmæssige og ikke mindst uhenigtsmæssige virkninger.

I det videre arbejde med at forstå kvalitetsbølgen sociologisk kan det sikkert være givtigt at uddybe nogle af de tæser, som Dahler-Larsen skitserer mere

end udfolder. Jeg tænker blandt andet her på hans tese om, at:

organiseringen af kvaliteten er et tegn på den almindelige gennemgribende underlægning af stadig større dele af det moderne liv under organisationers koncepter og styringsmetoder (p. 12).

Men også hans tese om, at vores værd-sættelse og dømmekraft i forhold til kvalitetsarbejde "lobotomeres" (her bliver talen højstemt, dramatisk, og argumentet måske tilsvarende svagt) som følge af, at især standard- og kvalitetssystemperspektivet fungerer selvhenvissende og abstraherende, synes jeg kræver nærmere udfoldelse. Hvordan sker det mere konkret, at "interpretabiliteten" eller mere jævnt sagt fortolkningsmulighederne elimineres? Dahler-Larsen hævder jo, at fordi kvalitetsbegrebet er tomt, og da vi lever i et refleksivt og vidensdemokratiseret samfund, så kan alle grupper melde ind med deres opfattelser af, hvad der er kvalitet. Men skal man redegøre mere udførligt for, hvordan fortolkningsmulighederne elimineres, kunne man med fordel inddrage diskursteoretisk og hegemoniorienteret magtteori, hvilket Dahler-Larsen ikke gør.

Dahler-Larsen beskriver endvidere, hvordan kvalitetsperspektiverne som en ekstern styringsaktivitet (ikke udviklings- eller læringsaktivitet) influerer på den beskrevne aktivitet. Eksempelvis sker der noget med selve undervisningen, når tilfredshedsmålende kvalitetsbedømmelser indkredser de undervistes umiddelbare tilfredshed. Uddannelsesprocessen beskrives reduktionistisk, idet utilfredshed eller frustration indgår i læringsprocesser, hvor vante og derfor trygge mentale modeller aflæres for at give plads til mere komplicerede modeller. Når underviste bliver bedt om at udtrykke deres umiddelbare bedømmelse af noget (et produkt), som angiveligt leveres af underviseren, så etableres underviste som forbruger af en oplevelse.

Der er netop ikke tale om en fremelskelse af den *studerende*, der kan defineres ved sin involvering i en langvarig aktivitet, nemlig et *studium*, hvori undervisning indgår som kun en enkelt komponent. Men denne konstitutive indvirkning på undervisning betyder ikke nødvendigvis, at underviserens opfattelse af kvalitet ændres. Det er derimod også er tænkeligt, at underviserne fortolker det rådende *såkaldte* kvalitetsinitiativ som styring frem for som udvikling af pædagogisk og læringsmæssig kvalitet. Kort sagt, så har jeg svært ved at se, hvordan kvalitetsstyringsperspektivets tilstedeværelse i sig selv kan lobotomere den konkrete og egentligt kvalitetsvurderende dømmekraft.

Men sådanne og andre mulige indvendinger understreger blot, at Dahler-Larsen har skrevet en bog af høj, faglig kvalitet. Den kvalificerer væsentlige problemstillinger og ægger netop derfor til modsigelse, samtidig med at den givetvis vil bringe megen indsigt og inspiration til bogens bredt definerede målgruppe.

Poul Poder
Sociologisk Institut
Københavns Universitet

Gunnar L. H. Svendsen og
Hanne Tanvig (red.):
Landvindinger. Landdistrikts-
forskning og -perspektiver.

Odense: Syddansk Universitetsforlag 2007
(326 sider)

Landvindinger er en antologi, der i 19 artikler plus indledning og efterskrift ved redaktionen tilstræber at give et signalment af landdistriktsforskning, som den ser ud herhjemme i øjeblikket. Bi-

dragene i antologien går tilbage til en konference, der i 2005 blev afholdt af det daværende Center for Forskning og Udvikling i Landdistrikter (CFUL) ved udgangen af dets 5-årige forsøgsperiode. Redaktionen fortæller, at de oprindelige papers har været gennem en lang og grundig bearbejdning med henblik på bogudgivelsen, og bogen fremtræder da også som en velredigeret og læseværdig udgivelse. Bogen forstår sig selv som tvær- og populærvideenskabelig og henvender sig til et meget bredt publikum. Der er specielt medtaget artikler "med en klar samfundsmæssig relevans". Selv med denne afgrænsning kommer man dog vidt omkring, både hvad angår temaer, videnskabelige og politiske tilgange og i et vist omfang også fremstillingsformer. Faktisk alle bidrag er på deres egne præmisser oplysende og velproportionerede, men bortset fra enkelte artikler tror jeg dog, at læsere uden en vis akademisk skoling vil løbe sur i de fleste af dem.

Landdistriktsforskning – hvad er det egentlig?

Antologien skal altså være en slags status over "dansk landdistriktsforskning anno 2006". Det billede, bogen med sine 28 forfattere præsenterer af denne forskning, fremtræder umiddelbart mangedecket og righoldigt. Spændvidden markeres gennem de fire "perspektiver", som bidragene er indordnet under: *Landbruget* bl.a. med artikler om udvikling hen imod bæredygtige landdistrikter, støtteordninger og multifunktionelt landbrug. *Fødevarer* med artikler om fødevarenetværk og geografisk forankrede produkter. *Landskab og forvaltning* med artikler om bl.a. forfaldet i det fysiske miljø på landet, kulturarv og multifunktionelt jordbrugslandskab. Og endelig en såkaldt *Bred tilgang* med artikler om bl.a. det bevidsthedshistoriske landskab, kommunesammenlægninger og lokaldemokrati og konkrete cases om Skagen, Klitmøller og Karby. Hertil kommer flere artikler, der primært diskute-

rer teoretiske, metodologiske og analytiske perspektiver, ligesom sådanne forskningsmæssige spørgsmål i det hele taget også behandles i et flertal af alle artiklerne. Samlet set præsenterer bogen et omfattende konkret materiale, gennemarbejdede analyser, mange slags viden om området. Det er fyldigt, men også så forskelligartet, at jeg ikke her kan give en blot tilnærmelsesvist fyldestgørende redegørelse for det. I stedet vil jeg koncentrere mig om nogle mere grundlæggende spørgsmål, som bogen sætter på dagsordenen.

Betyder bogens righoldighed, at status over "dansk landdistriktsforskning" så simpelthen er, at den er kendetegnet ved en frugtbar alsidighed? Ikke uden videre. Redaktorerne er mere tilbageholdende. Således konstaterer Hanne Tanvig i det afrundende efterskrift, at der i de forskellige artikler "ofte ikke er redegjort for, hvad der forstås ved landdistrikter". Det kunne jo i bogens sammenhæng være et genrespørgsmål, men Tanvig mener, at det er et forhold, der peger på en mere grundlæggende uafklarethed i forståelsen af, hvad et landdistrikt overhovedet er. Selv udpeger hun den afgørende skillelinje til at ligge mellem på den ene side en forståelse af landdistrikterne som bestemt indefra og typisk konstitueret af landbruget og på den anden side en forståelse af landdistrikterne som led i en samfundsudvikling, hvor landbruget blot er en del af en større helhed.

Der er ingen tvivl om, at hun selv (i forlængelse af CFUL-perioden) favoriserer den sidstnævnte forståelse. Det er nemlig reelt kun den, forstår man, der er på højde med den igangværende omformning af landdistrikterne. Tidligere kunne landdistrikter "afgrænses ved stedet – det fysiske rum – og institutionelt ved kirke, skole og mejeri omgivet af primærlandbrug med tilhørende servicehverv" – og landdistriktsforskningen kunne "studere økonomi, politik og civilsamfund med landsbrugserhvervet som det koncentriske udgangspunkt". Men i dag er denne sammen-

hæng – og dermed også landdistriktsforskningens genstandsfelt – “i opløsning og under udvikling til noget substantielt anderledes”. Hvad det er, der er ved at træde i stedet, er imidlertid ikke så klart. Men i det mindste opridses der et perspektiv, hvor den klassiske *sektorbestemte* forskningstilgang erstattes af en mere åben *territorial* tilgang, hvor f.eks. et begreb som “glokalitet” rykkes i centrum. Trods sin konkrete mangfoldighed er landdistriktsforskningen således ikke velkonsolideret, ja Tanvig taler ligefrem om dens “relativt umodne præg”.

Et forskningspolitisk programskrift
Man må til dels forstå antologiens opbygning i de fire perspektiver sådan, at den spejler denne udvikling: *fra* den snævre, bagudrettede landbrugscentrede tilgang *hen imod* en bredere forståelse, hvor landbruget ikke længere er den centrale, konstituerende faktor. Det yder dog ikke ganske bogens landbrugscentrede bidrag retfærdighed. For man kan ikke uden videre sige, at de (stadig) har landbrugserhvervet som deres (forskningens) “koncentriske udgangspunkt”. Faktisk peger de også i en retning, der rækker ud over den traditionelt sektorbestemte. Tanvig modificerer da også selv den citerede skelnen og fremhæver, at alle bidragene “åbner sig for en virkelighed under forandring”. Der er “masser af muligheder for at overkomme nogle af de påpegede svagheder”, ligesom de “forskningsmæssige udviklingsperspektiver”, der fra mange forskellige ståsteder skitseres i antologien, “umiddelbart kan sige hinanden noget og dermed skabe synergimuligheder”.

Hvorfor så alligevel markere denne – ambivalente – distinktion så stærkt? Så vidt jeg kan se, har argumentationen flere funktioner. Den tjener til at fremhæve et nybrud i de senere års landdistriktsforskning. Det er også primært det, titlens *landvindinger* henviser til. Ved at oprette den omtalte distinktion, eksponeres dette nybrud. Samtidig er det vigtigt at markere feltet “landdistriktsforskning” som ét, sammenhængende og pro-

duktivt forskningsfelt, der nok er kendetegnet ved stridende tilgange og perspektiver, men som ikke falder fra hinanden i uforsonligt konkurrerende forståelser og (ikke blot forskningsmæssige, men også udviklingsmæssige, politiske) perspektiver. Facit bliver en karakteristisk af den aktuelle landdistriktsforskning som en relativt umoden videnskab, der dog også frembyder et stort potentiale for at kunne drive en kvalificeret og (samfunds-)relevant forskning frem. Det er det, bogen skal demonstrere, og som sådan er den først og fremmest et forskningspolitisk eller -strategisk programskrift.

Paradigmeskift?

Men hvad nu, hvis man i stedet lod Tanvigs konstatering af, at landdistriktsforskningens klassiske genstandsfelt er “i opløsning”, være en anledning til at standse op og stille nogle mere grundlæggende spørgsmål til den forandring, der er i gang? Så kunne det være, at feltet åbnede sig på en anderledes måde. Det sker imidlertid kun i en meget begrænset form i bogens bidrag. Godt nok konstateres det, f.eks. med henvisning til Castells’ ideer om netværkssamfundet eller mere bredt til governanceteorier, at samfundsforholdene i disse år undergår vidtgående ændringer. Men gennemgående opereres der med en forestilling om “den samfundsmæssige udvikling”, der nu engang i *de store træk* skrider uundgåeligt frem på en måde, hvor udviklingsretningen ikke synes at stå til diskussion. Ændringen af landdistrikterne er et element heri. Og såvel den politiske udvikling af landdistrikterne som landdistriktsforskningen tænkes principielt i et perspektiv, hvor man må *tilpasse sig* denne udvikling. Det gælder også på et meget håndfast niveau: man må orientere sig efter, hvor de økonomiske og administrative støttemuligheder ligger og indordne sine projekter og problemstillinger efter det. Sat på spidsen kunne man sige, at det, der i dag (ny-)konstituerer “landdistriktet” som samfundsmæssig kategori – og dermed også som et sær-

ligt, afgrænset forskningsfelt – er en administrativ, forvaltningsmæssig logik og praksis, der herhjemme i væsentlig grad understøttes eller ligefrem bæres frem af omlægningen af EU's landbrugsstøtteordninger.

Min pointe er ikke, at man skal eller kan se bort fra denne i allerhøjeste grad materielle realitet – heller ikke i sine forskningsstrategiske begrundelser (og ansøgninger!). Men det er et problem, hvis man lader den glide udiskuteret ind i den teoretiske forståelse af feltet. Hvis forskningen indordner sig under denne realitet, fraskriver man sig – ikke samfundsmæssig relevans, men *kritisk* samfundsmæssig relevans. Således vil jeg mene, at den centrale teoretisk begrundede distinktion mellem en traditionel sektorbestemt forskningstilgang, der nu er på vej til at blive erstattet af en territorial tilgang, nok indfanger en vigtig forandring, men den bryder ikke med den traditionelle tilgangs administrative logik. Det er blot "sektoren", der er ved at skifte karakter.

Ud fra min egen forskning vil jeg sige, at en række problemstillinger stiller sig anderledes, hvis man f.eks. betragter den igangværende nyordning af vores samfund og de konflikter, latente eller åbenlyse, der en del heraf, i et demokratiperspektiv. Så er der måske mere, der f.eks. forbinder end adskiller et lokalområde i en storby med en udkantskommune, konkrete forskelle til trods. Og som måske let falder under bordet, hvis tilgangen primært er – netop sektorbestemt: landdistrikt, storby. Tilsvarende ændrer problemstillingerne sig, hvis man anlægger et perspektiv, hvor en undersøgelse og diskussion af selve karakteren af samfundsudviklingen gøres til forskningens ledetråd. Så kan man f.eks. trække en afgørende skillelinje mellem på den ene side bestræbelserne på at bringe større og større dele af verden på vareform og således gøre udvikling til et spørgsmål om "konkurrenceudsættelse" og på den anden side de forskellige forsøg på at finde nye former til at gøre forvaltningen og udviklingen af vo-

res fælles levevilkår og livsanslignender til netop fælles, offentlige og dermed i egentlig forstand *samfundsmæssige* anlignender. Sådanne temaer er på ingen måde fraværende i bogen, flere bidrag rummer faktisk interessante diskussioner af dem, men de underordnes generelt en ukritisk samfundsforståelse og et systemteoretisk farvet governanceperspektiv, der ikke repræsenterer et paradigmeskift, men kun alt for godt passer sig ind i "den igangværende udvikling".

Definitionen af landdistriktsforskningen som en "umoden videnskab" ligger i denne linje. Det er i sig selv en traditionel forståelse af videnskab, at man kan betragte den i et kvasi-naturligt udviklingsperspektiv: over barndom, umoden, moden og til sidst alderdom, hvor "umodenheds-stadiet" er det mest vitale og løfterige – og derfor det, der har mest brug for støtte. Det er en forståelse, der løsner videnskaben fra dens samfundsmæssige formidletthed, og i den foreliggende sammenhæng bidrager denne traditionelle videnskabsforståelse altså til at legitimere "landdistriktsforskningen" som særligt forskningsfelt uden at udfordre dominerende logikker. Hvis det blot betød, at den kunne danne ramme om en stor mangfoldighed af tilgange og projekter, hvad der vel reelt er Hanne Tanvigs og redaktionens intention, kunne man se bort fra det problematiske i konstruktionen. Men risikoen er, at mangfoldigheden underlægges – eller allerede i sine problemformuleringer underlægges sig – en ukritisk eller konform horisont.

Birger Steen Nielsen

Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning, Roskilde Universitetscenter

Nordnytt, nr. 100, Juni 2007.
Tema: "Studier af byen".

Etnologien er ikke ukendt med bystudier, men har ikke i særligt stort omfang beskæftiget sig med byteorien. Redaktionen lover at dette nummer vil forholde sig til problemstillinger, der er kendt fra byplanlægning og urbanitet, men også at artiklerne vil række længere ud:

idet de følger den kulturanalytiske tradition for at se byen som et komplekst fænomen, der bliver til i stadige sociale og kulturelle relationer.

Det er ikke klart om redaktionen mener dette er en nyorientering ift andre fagfelters omgang med byteorien eller der henvises til etnologiens selv, men i begge tilfælde er det alligevel en tvivlsom påstand.

Etnologi og folkloristik har "tings" og "materialiteters" kultur- og traditionsbundne betydning som orienteringspunkt. Når byen er tema fokuseres der derfor ofte på de materielle forhold så som arkitektur, funktionelle boliger, hverdagsrutiner og historiske artefakters og materialiserede minders betydning for f.eks. stedsfølelse, stedstilhørighed og (steds)identitet eller køkkeners funktionelle brug, indretningen af stuen, etnisk indretning af lejligheder i en anden kultur (f.eks. norske). Med andre ord ses der i etnologiens bystudier ofte på byen som levet materielt og funktionelt.

Byen er altså ikke et ukendt tema for etnologien, men i dette Nordnytt temamnummer får læseren desværre ikke et indblik i hvordan artiklerne og temamnummeret forholder sig til fagets bystudier på nordisk plan. Jeg er desværre ikke opdateret her, men det synes som om at etnologien – om artiklerne repræsenterer en "trend" – dels genlæser klassikerne (Simmel, Chicagoskolen, Sennett, Bauman), dels forsøger at indoptage nyere litteratur fra det, man omtaler som "byplanlægning og urbanitet",

og dels ønsker at fokusere på små-byen og dens symbolske betydning.

Her præsenteres der flere interessante studier: – Forandringen af betydning af bylandskabet, de arkitektoniske og politiske ideologier omkring stedernes betydning for byens identitet, ift moderne funktionalitetskrav og fremvæksten af en post-moderne byplanlægning (Katja Hellman, Sanna Lillbroända-Annala). Nogle få småbyer kan også etablere sig om kommercielle steder for eksempel som "ski-resort", hvilket er kendt fra både Norge og Sverige. Den amerikanske småby Breckendridge illustrerer hvor omfattende et arbejde det egentlig er at holde en sådan profil. Det inkluderer bl.a. det at få gæsterne til at føle sig "hjemme" på kort tid og at acceptere at der også er tale om at målrette indsatsen mod bestemte grupper (middelklasse) og forvente bestemte praksiser (aktivitetsfyldt ferie) (Carina Reen).

Spørgsmålet om bevaring og fornyelse er central i flere af artiklerne. Et studie af det danske SAVE (Survey of Architectural Values in the Environment) viser at arkitekter ikke har så megen sans for kulturhistorien og de referencer til levede liv, som byens rum og bygninger rummer, men ser på stedernes betydning for arkitektoniske arv og det æstetiske. Dette falder så godt sammen med denne tids fokusering på den interurbane konkurrence og den kreative klasse (Mads Holme & Jeppe Høst). Det "förflutne" er således et kampfelt mellem arkitekter og andre for eksempel borgerne. Betydningen af historien og traditionerne, og hvordan de kan aflæses i f.eks. træhus-bebyggelsen, blev i høj grad underkendt i 1950-70'erne og man skal frem til 1990'erne før f.eks. træbyen igen blev set på som et attraktivt bomiljø, måske fordi den da også kunne ses som en økonomisk ressource (Lillbroända-Annala). "Att förvalta det förflutna" handler for nogle om at "tjäna pengar på nostalgien" og for andre om at sikre en historisk kontinuitet ved at bevare det minde-reservoir som bygningskulturen repræsenterer, og det kan især give en kamp

om mindet som del af lokalidentitet. Et studie fra Viborg, Finland viser at erindringer om den "oprindelige" by, man flyttede fra, har stor betydning for menneskernes senere vurdering af byen (Monica Ståhls-Hindsberg).

Flere af artikler har omfattende indføringer i byteori (Kierkegaard, Ren, Holme & Høst), men her kunne man dels have ønsket en refleksion over hvordan disse artikler forholdt sig til tidligere etnologiske studier af byen, og dels måske en lidt større ydmyghed overfor at man vælger dele af et teoretisk forfatterskab ud. For eksempel vil det nok blive vanskeligt at finde et citat hos Georg Simmel der viser, at han mener "fremmedhed" har som konsekvens at "storbytypen føler sig ensom, værdiløs og forladt" eller at finde byteorier, der vil hævde at "gentrificering, kulturarvsbevarende, förändringar i arkitekturtrender" har betydet et kollaps i "de modernistiske framtidsvisionerne".

Artiklerne fungerer som en indføring i dele af byteorien og repræsenterer alle interessante empiriske studier og retter sig som sådan vel mest mod studenter og for etnologer, der ønsker et overblik over nogle kendte byteorier. Det undrer mig at forfatterne ikke henviser til den omfattende norske etnologiske forskning eller f.eks. til Karla Werner fra Sverige, og dermed kunne få sat dette nummer ind i en sammenhæng med eksisterende forskning eller vise en udvikelse eller kritik af etnologiens bystudier. Der findes i dag også en rimelig omfattende rural-urban forskning i UK som måske er mere adækvat til studier af småbyer end metropolisteoriene fra de anvendte klassikere.

John Pløger

Institut for Miljø, Samfund & Rumlig Forandring (ENSPAC)

Roskilde Universitetscenter

Myra Lewinter: Aldring – sociologisk set.

København: Forlaget Samfundslitteratur 2008 (257 sider)

I en tid hvor det største kompliment, man kan give til en ældre person, er: "Hvor ser du ung ud", er Myra Lewinters bog *Aldring – sociologisk set* et velkomment bidrag til en mere nuanceret forståelse af aldring og alderdommen i det hele taget. Der ligger implicit i det tilsyneladende kompliment nemlig en antagelse om, at alderdommen kun kan accepteres, hvis den følges af et ungdommeligt ydre. Eksemplet illustrerer derved, hvordan aldring fysisk såvel som psykisk ofte opfattes negativt, hvorfor dette er en proces, der i dag med magt og midler ofte søges udskudt og undgået. Med bogen søger forfatteren blandt andet at nuancere den negative og ensidige opfattelse af aldring ved at fremhæve den kompleksitet, der eksisterer – også i alderdommen.

Aldring – sociologisk set er en oversigtsbog, som behandler aldring inden for et bredt spektrum af emner herunder aldring i velfærdsstaten, ældrebilder, social ulighed og aldring, aldersdiskrimination samt selve afslutningen på livet dvs. døden.

Bogen er organiseret i fem hoveddele. Bortset fra første del, som er en teoretisk introduktion, er resten af bogen bygget op omkring en belysning af den empiri, der foreligger inden for hvert af de fire områder på såvel internationalt som dansk plan samt en diskussion heraf.

Den teoretiske tilgang

Struktureringen af bogens dele giver god mening i forhold til læsevenligheden. Det fungerer særligt godt, at man indledningsvist får præsenteret forskellige teoretiske vinkler på aldring, idet disse for læseren er værd at have i baghovedet, når forskellige problemstillinger og emner behandles senere i bogen, f.eks. anvendes aktivitetsperspektivet som forklaringsselement flere gange. Aktivi-

tetsteorien tager modsat tilbagetrækningsteorien det udgangspunkt, at vellykket aldring er betinget af et aktivt og udadvendt liv. Aktivitetsidealet influerer flere emner i ældresociologien herunder ældrepolitiske tiltag, men også problematikken omkring overgangen til pensionering, hvor man netop kan risikere at opleve et "aktivitetsbrud", hvilket behandles i afsnittet om „Tilpasning til pensionisttilværelsen“. Lewinter påpeger, hvordan aktivitetsperspektivet ligger i forlængelse af den vestlige kulturs arbejdsetik og idealer om produktivitet og effektivitet.

En pointe, som kunne være fremgået tydeligere af Lewinters fremstilling af aktivitetsparadigmet, er sammenhængen mellem den vestlige verdens arbejdsetik og ungdomsidealet. I følge den svenske sociolog Lars Tornstam er det først og fremmest de unge, som har mulighed for at opfylde idealerne om produktivitet og effektivitet, hvorfor en sekundær effekt af det vestlige samfunds arbejdsorientering er, at ungdomskulturen bliver særlig efterstræbelsesværdig uanset ens kronologiske alder. I aktivitetsteorien ligger altså implicit en forklaring på tidens konstante forsøg på at udsætte aldringen og higen efter ungdommen. Som Lewinter påpeger, kan ét perspektiv dog sjældent indfange alle sider af et fænomen, og således heller ikke aktivitetsteorien.

Livsløbsbrud og kontinuitet

Afsnittet om social ulighed og aldring understreger Lewinters grundlæggende pointe med bogen, at ældre langt fra kan ses som en samlet gruppe, idet grundlæggende differentieringsmekanismer betyder, at ældre mennesker oplever vidt forskellige betingelser i alderdommen. Lewinter påpeger, hvordan et afbrudt kulturelt livsløb kan have negative konsekvenser for oplevelsen af alderdommen. Dette er f.eks. tilfældet for ældre med anden etnisk baggrund. En teoretisk vinkel, som vi ikke præsenteres for, men som efter min mening kunne

sammenfatte de forskellige differentieringsformer er, at uanset om man er mand, kvinde, rig, fattig, tilhørende en etnisk minoritet eller ej, er det, der er afgørende for oplevelsen af alderdommen, *kontinuiteten* og sammenhængen i livet. Kontinuitetsteori er dog ligesom aktivitets- og tilbagetrækningsteori blot en vinkel ud af mange på, hvordan man opnår den gode alderdom.

Den biomedicinske konstruktion af alderdom

I afsnittet "Den aldrende krop" indkredses det meget fint, hvordan kroppen er central i (den negative) konstruktion af alderdommen. Argumentationen går på, at aldring hovedsageligt er konstrueret inden for den biomedicinske verden, som fokuserer primært på funktionstab og håndteringen af samme:

Kroppen er først og fremmest en medicinsk krop, som er underlagt medicinsk kontrol. Medicin har afkonstekstualiseret ældre menneskers kroppe og fortolker dem som biologiske organismer. Den aldrende krop er blevet karakteriseret som rådnet og forældet, og dens problem har derfor været forvaltning, regulering og kontrol (187).

Argumentationen er, at den biomedicinske tilgang dominerer og over negativ indflydelse på den kulturelle forståelse af alderdom, hvorfor vi ofte sætter lighedstegn mellem sygdom og alderdom. At alder dermed konstrueres som et problem betyder, at den er en trussel mod identiteten. I den forbindelse fremhæver Lewinter, hvordan mennesker tager forskellige strategier i anvendelse for at undgå denne trussel.

Aldring i velfærdsstaten

Et andet tema i bogen er aldring og velfærdsstaten. Introduktionen til de forskellige velfærdsstatssystemer kan ved første øjekast synes noget lang og ge-

nerel. Redegørelsen giver dog god mening til slut, hvor Lewinter samler op på sammenhængen mellem velfærdsstatsmodeller og udviklingen af pensions-systemer. En interessant konklusion, som Lewinter drager her, er, at pensionssystemerne ikke er fulgt med tiden. De blev således oprettet med udgangspunkt i en anden type samfundsstruktur, nemlig at manden indtog forsørgerrollen, og at ægtepar som oftest blev sammen livet igennem. Lewinter fremhæver, at dette har en afgørende betydning for den sociale ulighed i alderdommen, idet familiemønsteret har ændret sig, og særligt kvinder med tiden rammes af pensionssystemernes mangelfulde indretning.

Og så til sidst..

Alt i alt præsenteres man gennem bogen for mange dimensioner inden for aldring, og den giver derfor dels en god, alsidig introduktion til emnet samt en bred baggrundsviden. Lewinter tager udgangspunkt i klassiske sociologiske emner som social ulighed, men også nyere sociologiske emner bringes på banen, så som mediesociologi og kropssociologi. At Lewinter bringer disse em-

ner i spil er ikke blot interessant læsning, men det betyder også, at bogen kommer ud over "elendighedsperspektivet". Sidstnævnte er ofte afsættet, når man beskæftiger sig med aldring dvs. medicinske og biologiske perspektiver, som ofte fokuserer på funktionsnedsættelse mm.

Det er absolut en læseværdig bog, og den enkelte kan på grund af bogens opbygning nemt udvælge de afsnit, som er mest aktuelle og interessante for den pågældende. Grundet bogens form og læsevenlighed henvender den sig til en bred målgruppe: akademikere, som ønsker en introduktion til emnet, men også praktikere inden for ældreområdet. Som Lewinter indledningsvist fremhæver, har der virkelig manglet en sociologisk oversigt på dansk inden for aldring, det har vi nu fået – og en god en tilmed.

Sidse Schoubye Andersen
Sociologisk Institut
Københavns Universitet

Kilde:

Tornstam, Lars 1978: *Ålrandets socialpsykologi*.
Stokholm: Ronzo Boktryckeri AB.